

"Broer mellem videnskaben og den folkelige forskning"

Dansk Historisk Fællesråd og Fortid og Nutid gennem hundrede år

Trine Malling Lungskov

Fortid og Nutid, december 2009, s. 247-275

I 2009 havde Dansk Historisk Fællesråd 100 års jubilæum, og i 2010 fusioneres *Fortid og Nutid* med årbogen *Folk og Kultur*. I den anledning tegnes her et portræt af Fællesrådet og dets tidsskrift gennem de sidste 100 år.

Trine Malling Lungskov, f. 1975, cand.mag. i historie og religionsvidenskab. Ph.d.-studerende ved Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet, med et projekt om de amtshistoriske samfunds historieskrivning. Har bl.a. skrevet "Det lokalhistoriske landskab i Danmark" i Knud Sprauten (red.) *Sted, tilhørighet og historisk forskning. Lokalhistoriens form og funksjon i det 21. århundre*, Norsk Lokalhistorisk Institutt, 2008 samt artikler om lokalhistorisk historiografi.

I perioden omkring forrige århundrede-skifte opstod der i Danmark, såvel som i vore nabolande, en stærk interesse for den lokale og folkelige historie. Denne interesse afspejledes bl.a. i oprettelsen af en række af de historiske institutioner, som endnu eksisterer i dag: Provinsmuseerne (fra sidste halvdel af 1800-tallet), Landsarkiverne (fra 1891), Frilandsmuseet (1897), Folkemindesamlingen (1904) og ikke mindst de amts-historiske foreninger, der fra det første historiske samfund i Ribe i 1902 hurtigt spredte sig ud over hele landet. De historiske foreninger og samfund forsøgte gennem deres årbøger, foredrag og udflugter at vække interessen for historie og formidle den til befolkningen uden for de akademiske kredse. Samfundene markerede ligesom provinsmuseerne et brud med den etablerede historieskriv-

ning på flere punkter. På den ene side udfordrede man den københavnske kulturelites monopol som både producenter og konsumenter af historien ved at lægge op til, at "almindelige mennesker" selv skulle arbejde aktivt med historien, og at historien skulle formidles til et bredt publikum. Og på den anden side markerede den rumlige afgrænsning til lokal-samfundet et brud med den etablerede historieforskning, som i helt overvejende grad betragtede nationalstaten som det naturlige udgangspunkt for al historieskrivning. Parallelt med denne udvikling i den folkelige historie foregik der en proces på universitetet, hvor de professionelle historikere var i gang med at konsolidere faget som et selvstændigt og professionelt videnskabeligt fag bygget primært på de kildekritiske principper, som det fx kommer til udtryk i Erslevs

rektortale fra 1911. Dermed opstod et behov for at markere en afstand, både til nabolisciplinerne og til ikke-uddannede historieskrivere.¹ Det var på denne baggrund Dansk Historisk Fællesforening blev etableret i 1909.

Dansk historisk Fællesforenings grundlæggelse 1909

Dansk Historisk Fællesforening (DHF) blev officielt dannet på et konstituerende møde i Det danske Kunstindustrimuseum den 19. oktober 1909 med det formål at danne bånd mellem den videnskabelige og den folkelige historie-verden.

Forud var der gået ca. et års forberedelse. Ideen til foreningen fremkom i første omgang på et møde afholdt i Østifternes historisk-topografiske Selskab med henblik på at danne en historisk-topografisk forening, der skulle dække hele landet. Med til mødet var rigsarkivaren, V. A. Secher (1851-1918), der foreslog, at man i stedet burde oprette en dansk parallel til det tyske Gesamtverein der Deutschen Geschichts- und Altertumsverein, der blev grundlagt 1852 som en del af den generelle stræben efter tysk national enhed, og i hvis møder Secher ved flere lejligheder havde deltaget. Denne fællesforening talte både universitære og "folkelige" foreninger blandt sine medlemmer og virkede bl.a. ved erfaringsudveksling og opsættelse af fælles videnskabelige normer for det historiske arbejde.² Forsamlingen gav da Østifternes bestyrelse til opgave at forsøge at stifte en sådan forening på dansk jord. Dette arbejde udførtes især af selskabets formand, industrihistorikeren, professor Camillus Nyrop (1843-1918). Han udarbejdede forslag til foreløbige

vedtægter og rettede henvendelser til relevante personer og foreninger. Dette førte til et møde afholdt den 27. marts 1909 med repræsentanter fra Dansk Historisk Forening, Historisk Samfund, Foreningen for Jydsk Historie og Topografi, Østifternes historisk-topografiske Selskab, forskellige amtshistoriske samfund, Dansk Folkemindesamling, Rigsarkivet og Nationalmuseet. Forslaget vandt her enstemmig tilslutning, og der blev nedsat et udvalg, der forberedte det konstituerende møde.³ Alle hovedstadens faglige foreninger og institutioner med én undtagelse – Nationalmuseets 1. afdeling – stillede sig bag foreningen. *"Dette måtte vække tillid hos provinsens organisationer, hvad der var vigtigt, da det først og fremmest var af hensyn til dem, Secher havde fremsat sin plan"*, vurderede foreningens senere formand, Knud Fabricius i sine erindringer om grundlæggelsen.⁴ Ved det konstituerende møde den 19. oktober meldte 31 foreninger sig ind i fællesforeningen, som herved var en realitet.

Man opfordrede i første omgang rigsarkivar Secher til, som den egentlige ophavsmænd til foreningen, at blive dens formand. *"Når dette ikke skete, var grunden først og fremmest den selverkendelse, der fik ham til at afslå opfordringen. Secher var en højt begavet videnskabsmand og fremragende administrator, men til lige en vanskelig omgængelig mand. Man vidste om hans virksomhed i Rigsarkivet, at han bedre forstod at revse end at rose, og hans tilhængere derinde var færre end de fem retfærdige i Sodoma og Gomorra"*, skrev Fabricius i 1959.⁵ I stedet blev Nyrop presset til at sætte sig i formandsstolen, da rigsarkivaren ellers frygtede for foreningens overlevelse. Han accepterede på den betingelse, at han kun

ville beklæde posten i et år. Det blev dog til to. I 1911 overtog professor ved Statens Lærerhøjskole, dr.phil. Hans Olrik, posten som formand, som han beholdt til 1920.⁶

Formålsparagraffen for den nye forening blev vedtaget med følgende ordlyd: "*Fællesforeningens Formaal er til fremme af dansk historisk Forskning og til Oplivelse af historisk Sans at bringe en samvirken i stand mellem de Foreninger og Institutioner (Arkiver, Museer, Biblioteker o.l.) der paa dansk eller tidligere dansk Omraade virke i historisk, historisk-topografisk, arkæologisk eller folkloristisk retning. Kun saadanne Foreninger og Institutioner kunne blive Medlemmer af Foreningen.*"⁷

Fællesforeningens formål med at skabe samarbejde mellem de historiske institutioner var således dobbelt: Den skulle fremme historisk forskning, og den skulle oplive den historiske sans. Denne dobbelthed mellem det videnskabelige og det folkevækkende eller folkeoplysende har præget hele foreningens historie. Formålsparagraffen fulgte Gesamtvereins tæt med én undtagelse: Udtrykket "Oplivelse af den historiske sans" var ét, som amtmænd Stemmann som repræsentant for de historiske amtssamfund havde fået indført i formålsparagraffen. Det stammer fra Ribe-samfundets formål, og denne eller nærliggende formuleringer blev overtaget af næsten alle amtssamfundene. Provst J. Nissen, der sad i Ribe-samfundets bestyrelse, forklarede brugen af termen i et foredrag for lærere i Esbjerg i februar 1902. Han sagde ved den lejlighed med tydelig inspiration fra Grundtvigs historieopfattelse: "*Jeg tror, at saa og sige enhver har en medfødt historisk Sans; derfor behøver denne heller ikke at fremkaldes eller*

skabes, men vel at oplives, og dette tror jeg da, at den i høj Grad trænger til baa-de hos store og smaa nu om Dage."⁸ Når der tilsyneladende var dette behov for at opvække den historiske sans, skyldtes det en bekymring for, at samfundet var ved at blive historieløst og udelukkende fokuserede på nutiden. Ud over det rent nostalgiske aspekt var dette i høj grad beklageligt, da historien var vigtig af flere grunde: For at kunne kende sin nutid var det nødvendigt med en forståelse af fortiden; kendskab til fortiden fremmede samfundsfølelsen, og endelig var det jo en fornøjelig og oplivende beskæftigelse. Oplivelse af historisk sans lægger dermed vægt på den personlige tilegnelse af historien, og dette gøres bedst gennem den nære historie og den fængslende historiefortælling.

Den anden del af formålet: at fremme dansk historisk forskning, stammer derimod fra de videnskabelige institutioner i København.⁹ Heri ligger bl.a. en varetagelse af den samlede historiske forskningsinteresser over for myndighederne, hvor man ofte ville kunne stå stærkere ved at optræde samlet. Men der ligger også, at de professionelle historikere skulle gøre amatørerne til bedre forskere ved at vejlede dem i fx arkivkundskab, kildekritik og tilrettelæggelse af den historiske undersøgelse. Det var først og fremmest her, der blev sat ind helt fra starten i foreningens virke.

Foreningens årsmøder blev betragtet som et hovedvirkemiddel til at opfylde formålene. De havde to formål: En drøftelse af fælles interesser mellem de lokale historieforskere og en popularisering af videnskabens resultater for den befolkning, blandt hvilken mødet fandt sted.¹⁰ Det sidste dækkede over, at man i de første år holdt offentlige møder i for-

bindelse med årsmøderne, hvilket dog blev indstillet efterhånden som antallet af medlemmer i fællesforeningen steg.

Fortid og Nutid

Et andet hovedvirkemiddel var tidsskriftet *Fortid og Nutid*, som begyndte at udkomme i 1914. Allerede fra december 1909 var man begyndt at udsende såkaldte "tvangsfrie meddelelseshefter" til bestyrelsesmedlemmerne i medlemsforeningerne for at kunne holde kontakten med medlemmerne mellem møderne. Hefterne indeholdt meddelelser fra Fællesforeningen og allerede fra andet hefte en række vejledninger.

Fællesforeningens daværende sekretær, Knud Fabricius, forestillede sig dog et egentligt historisk tidsskrift og forslag herom blev stillet på årsmødet i Sorø i 1913. Dette gav anledning til en livlig drøftelse. Bl.a. var rigsarkivar Secher stærkt imod forslaget. Han foreslog i stedet, at sagen kunne løses ved, at alle amtsårsbøgerne indførte samme format, og så kunne Fællesforeningens meddelelser indhæftes bagi disse. Beslutningen på mødet blev dog, at forretningsudvalget fik bemyndigelse til at arbejde videre med sagen. Man søgte derefter og fik bevilget statstilskud til at udgive tidsskriftet.

Planen for tidsskriftet blev, at det skulle indeholde en til to selvstændige

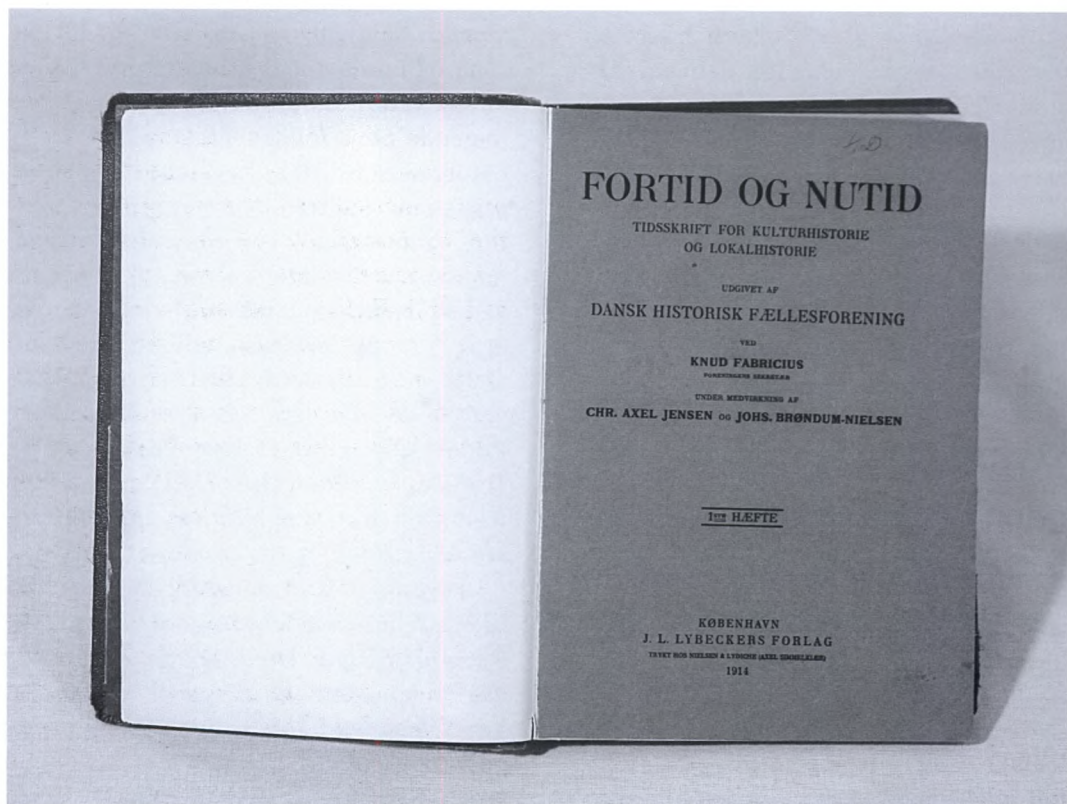

Fig. 1. Forsiden af første hæfte af *Fortid og Nutid*, 1914. Foto: Jan Pedersen, Nordjyllands Historiske Museum.

afhandlinger af metodisk art samt koncentrere sig om de emner, der havde været nævnt på repræsentantmødet. Af forordet til bind 1 fremgår det, at det drejer sig om: 1) Korte, sammenfattende vejledninger og udsigter over den kulturhistoriske forsknings nuværende tilstand og anvisninger på, hvordan der kan arbejdes videre hermed 2) Meddelelser fra arkiver og museer om forhold af almindelig interesse 3) Anmeldelser og omtaler af værker af en sådan karakter, at de kan tjene som forbilleder for lokalhistoriske arbejder, herunder vigtigere artikler i de lokale tidsskrifter 4) Drøftelser mellem foreningerne om større foretagender, der bør løftes med forenede kræfter 5) Meddelelser fra omverden, især Norden og Tyskland, om lokal- og kulturhistoriens stilling i de pågældende lande. Derimod var det ikke tanken at optage egentlige specialafhandlinger af udtømmende karakter, som havde deres rette plads andetsteds. "*Tidsskriftet bliver således et metodisk kultur- og lokalhistorisk Tidsskrift, en 'Bulletin'. Dets grænser til statshistorien (Hist. Tidsskr.), den egentlige kulturhistorie (Arkiv og Museum) samt den eg. Lokalhistorie (Amtstidsskrifterne) trækkes skarpt op.*"¹¹ Det var ikke tidsskriftets hensigt at konkurrere på allerede besatte baner.

Tidsskriftet skulle efter planen udkomme med 4 hefter om året, og redaktionen blev lagt i hænderne på Fabricius, arkæologen Chr. Axel Jensen og filologen Johs. Brøndum-Nielsen. Sammensætningen af redaktionen skulle afspejle ønsket om at fordele pladsen nogenlunde ligeligt mellem det historiske, det arkæologiske og det filologiske stof. Rammerne for tidsskriftet var således lagt. Bestyrelsen kunne derimod ikke blive enig om et navn til tidsskriftet. 'Budstikken',

'Urd', 'Samleren', 'Bygd og Købing' samt 'Historisk Vagthold' blev foreslået, men vandt ikke genklang. Formanden, Hans Olrik, foreslog derefter navnet "Fortid og Nutid" med følgende begrundelse "*Vort formål er jo at syse med de historiske minder og vise, hvorledes de rettelig værnes og udnyttes i vore dage. Dette, mener jeg, er fyndigt udtrykt med det navn, som jeg herved forelægger Dem og de andre herrer i Bestyrelsen.*"¹² Navnet vandt som bekendt tilslutning.

Fortid og Nutid blev generelt meget positivt modtaget både herhjemme og i Norden, hvor det kom til at danne forbillede for det norske tidsskrift *Heimen* (grundlagt 1922).¹³ Hvor den norske pendant hurtigt opnåede store oplag, var oplaget i Danmark dog ret begrænset, og man havde pga. den snævre afgrænsning og emnevalg til tider svært ved at få stof nok. Fabricius fremlagde således følgende beretning på årsmødet i 1918: "*Tidsskriftet har som Hovedopgave at bringe metodiske Afhandlinger om Kultur- og Lokalhistorie, hvori der allerede ligger, at det maa blive meget vanskeligt at skaffe Bidrag. Faa kan skrive til det, men der er ogsaa kun faa, der vil skrive. Dette følger af dets begrænsede Udbredelse, som Tidsskriftet har, men ogsaa af, at mange kun anser det for en ringe Ære i Sammenligning med at optræde i vore ældre, grundfæstede Tidsskrifter*". Dette havde man dog en meget pragmatisk løsning på: "*Men vort Organ betaler godt Honorar, bedre end noget andet historisk Tidsskrift, og Æren vil nok komme, naar Indholdet viser sig at due.*"¹⁴ Problemet var altså, at lokalhistorikerne ikke kunne skrive i tidsskriftet, og de professionelle historikere ikke ville, da beskæftigelsen med lokal- og kulturhistorie i et mindre tidsskrift ikke var fagligt meriterende.

Indholdet i tidsskriftet bestod i 1920'erne og 1930'erne først og fremmest af forskellige former for vejledninger, fx i benyttelsen af forskellige kildetyper eller samlinger, hjælpevidenskaber som fx stednavneteori, litteraturvejledninger, historiografiske oversigter, behandling af museumsgenstande. Desuden var der en del anmeldelser af især bøger beregnet som hjælpemidler. Endelig optog meddelelser fra DHF og de tilknyttede foreninger en del plads i hvert bind. Tro mod forlægget var egentlige specialafhandlinger om et historisk emne sjældne, men der fandtes dog enkelte især af kulturhistorisk art. På repræsentantmødet i 1927 meddelte redaktionen, at man ville bestræbe sig på, at tidsskriftet blev et hjælpemiddel for forfattere og redaktioner på amtsårboøgerne, og tidsskriftet bærer da også kraftigt præg af dette. Da

Roar Skovmand overtog redaktionen i midten af 1930'erne kom der dog lidt flere afhandlinger om bl.a. oldtidshistorien på bekostning af en del af det meget omfattende meddelelsesstof. Desuden blev der skaffet plads til flere anmeldelser, og her rykkede et helt nyt kuld af unge, fremadstormende socialhistorikere ind på arenaen: Troels Fink, Fridlev Skrubbeltrang og Johan Hvidtfeldt, som vurderede de anmeldte værker med særdeles kritiske øjne, og fejl og mangler blev behørigt påtalt.¹⁵ Perioden var generelt præget af stor stabilitet i redaktionen med vægt på de vejledende elementer.

"Fabricius-perioden" 1909-1941: Oplysning og uddannelse

Allerede under sine sonderinger om behovet og interessen for en fællesforening

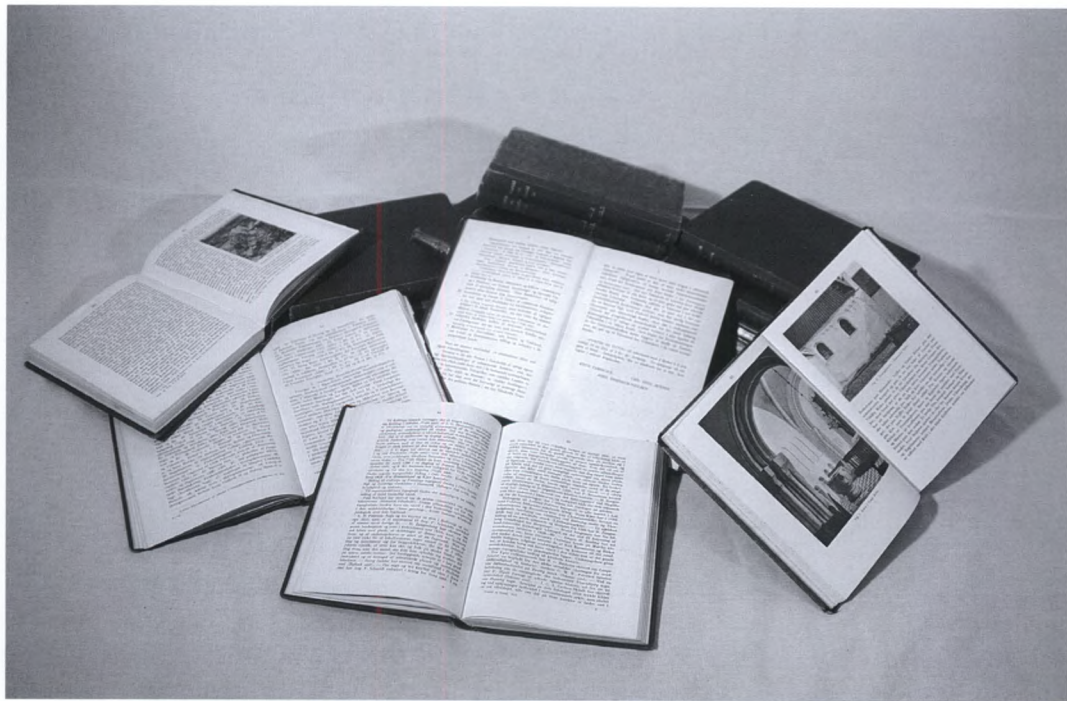

Fig. 2. Fortid og Nutid, 1914-1948. Foto: Jan Pedersen, Nordjyllands Historiske Museum.

opfordrede Nyrop den konservative historiker, Knud Fabricius, til at være med i arbejdet. Fabricius var dog ikke begejstret ved tanken. Den unge dr.phil. havde endnu ikke nogen fast ansættelse og havde derfor brug for meriterende arbejde, og herunder hørte arbejdet med DHF ikke efter hans mening. Det tiltalte ham dog at være med til at bygge broer mellem hovedstaden og provinsen og mellem videnskaben og den folkelige forskning, så han lod sig overtale og kom dermed til at spille en central rolle i Fællesforeningens virke de næste mere end 30 år.¹⁶ Han var foreningens sekretær fra starten, og til han overtog formandsposten i 1920-1941. Samtidig var han initiativtager til og redaktør på *Fortid og Nutid* 1914-1919. Ved sin fratræden i 1941 blev han udnævnt til æresmedlem.

På årsmødet i 1918 blev foreningen opdelt i 3 sektioner med hver sin formand: Museumssektionen, Arkivsektionen og Tidsskriftssektionen (det ville i praksis sige de amtshistoriske foreninger), der holdt særskilte møder i tilslutning til årsmøderne, hvor de kunne diskutere mere specifikke faglige spørgsmål. Tidsskriftssektionen undlod dog i første omgang at organisere sig yderligere og vedblev i lang tid fremover med at have DHF's formand som mødeleder, mens de øvrige sektioner opnåede en større grad af autonomi. Foreningerne var jo i bund og grund årsagen til DHF's oprettelse og den gruppe, som det meste af Fællesforeningens virksomhed var rettet imod. Dannelsen af sektionerne ledte i 1927 til en omorganisering af foreningen. På sektionsmødet forud for repræsentantmødet besluttede museerne at danne en selvstændig museumsforening. Der var en vis diskussion om, hvorvidt medlemmerne af foreningen kun skulle være

provinsmuseerne eller også Nationalmuseet, da dannelsen af foreningen i en vis grad kunne ses som en reaktion på Nationalmuseets dominerende position i forhold til provinsmuseerne. Man endte dog med en løsning, hvor også Nationalmuseet indgik. Derimod var den nye forenings forhold til DHF uafklaret. Ved en afstemning blandt museerne om tilslutning til DHF var der næsten stemmelighed. På det efterfølgende repræsentantskabsmøde kaldte Fabricius situationen for en krise for foreningen, hvis eksistensgrundlag var truet, hvis den ikke kunne repræsentere den samlede historikerverden i forhold til formålsparagrafens ord om, at foreningen skulle bringe et samvirke i stand mellem foreninger og institutioner, der virker i historisk retning.¹⁷ I 1927, hvor væksten i antallet af arkiver og historiske foreninger endnu ikke var sat ind, udgjorde museerne den største gruppe af medlemmer i foreningen og havde stor betydning for det historiske arbejde rundt om i landet. En ændring af lovene var nødvendig, hvis DHF skulle optage museumsforeningen som medlem. Bestyrelsen udarbejdede derfor forslag til nye love, der gjorde det muligt for medlemmerne af sektionerne at ordne sig i forbund med særlige love og bestyrelser, ligesom det også skulle være muligt at være medlem af DHF direkte uden at være organiseret i nogen sammenslutning. Lovene sikrede samtidig sammenslutningernes repræsentation i DHF's bestyrelse. Disse blev vedtaget på årsmødet 1929. På et efterfølgende møde blev *Dansk kulturhistorisk Museumsforening* (DKM) oprettet, og ved skriftlig afstemning blev det besluttet at melde sig ind i DHF. Forholdet mellem DHF og DKM blev senere af Fabricius betegnet som *et dansk commonwealth*.¹⁸

Foreningens virke i de første år var først og fremmest præget af årsmøderne, hvortil der knyttedes offentlige møder med foredrag, og udgivelsen af *Fortid og Nutid*. Derudover var det historiens praktiske problemer, mere end de teoretiske, fællesforeningen varetog. Dette gav sig bl.a. udtryk i en række henvendelser til myndigheder vedr. fx statstilskud til provinsmuseerne og amtssamfundene, opfordring til en løsning på Nationalmuseets dårlige boligforhold samt arkivernes pladsproblemer, herunder et forslag om oprettelse af et handelsarkiv på Kronborg, der dog aldrig blev til noget.

En anden opgave lå i løbende afholdelse af instruktionskurser for historiske forfattere, årbogsredaktører, arkiv- og museumsfolk og andre, der beskæftigede sig med lokalhistorie. Kurserne, der ofte varede en uge, indeholdt et tæt-pakket program med undervisning i en række historiske metoder og hjælperedskaber lige fra "erslevsk kildekritik" og arkivkundskab over middelalderarkæologi og stednavneforskning til fajance og konservering af tekstiler.¹⁹ I nogle år i 1920'erne støttede Fællesforeningen en række hjemstavnskurser økonomisk og med foredragsholdere. I 1924 afholdt man endda årsmødet i tilknytning til kurset i Kerteminde. Dette forsøg blev dog ikke gentaget. Om det var, fordi hjemstavnskurset efter engelsk forbillede ville lægge mere vægt på de naturvidenskabelige sider af hjemstavnshistorien, som det fremgår af årsberetningen, eller det, som Helmer Pedersen antyder, var fordi visse dele af hjemstavnsbevægelsen i 1920'erne flirtede med den ideologi, der kan genfindes hos L.S.-bevægelsen og nazismen ved deres tale om race, folkesind og folkepsykologi, fremgår ikke klart.²⁰ Selv om der var store overlap mellem

Hjemstavnskursus' og DHF's interesser ophørte samarbejdet i hvert fald ganske hurtigt igen. I slutningen af 1950'erne gik DHF dog aktivt ind og arrangerede hjemstavnskurser og nationale hjemstavnsuger. På det tidspunkt var hjemstavns tilsyneladende sluppet af med sine negative konnotationer.

Sønderjyllands historie var centralt i foreningens virke i årene omkring genforeningen. Fællesforeningen stod som initiativtager til oprettelse af et Historisk Samfund for Sønderjylland på linje med de øvrige amtssamfund. Samfundet blev oprettet 1922 og fik som opgave at videreføre Sønderjyske Årbøger, som var startet på initiativ af københavnske historikere i 1889 som led i den nationale kamp, men som havde indstillet sin udgivelse ved 1. verdenskrigs udbrud. Årgang 1919 af *Fortid og Nutid* (der var forsinket og derfor først udkom 1920) indeholdt en række afhandlinger om slesvigske emner. Med dette ønskede Fællesforeningen og redaktionen at byde de danske sønderjyder *et stilfærdigt, men oprigtigt Velkommen hjem!*²¹

Endelig startedes håndbogsserien, som senere skulle blive en af foreningens vigtigste opgaver, med udgivelsen af en håndbog i gotisk skriftlæsning

Fabricius lignede i sin beretning 1924 samarbejdet mellem bestyrelsen og medlemmerne med de lykkelige ægteskaber, hvorom der ikke er andet at melde end, at det går støt og roligt. Bortset fra enkelte dønninger som ved museumsforeningens dannelse er det også det indtryk, man efterlades med ved læsningen af årsberetningerne, om end ægteskabet til tider virker noget patriarkalsk med Fællesforeningen som den myndige faderfigur. Fabricius anvender faktisk selv betegnelse "kælebørn" om amtssamfun-

dene, mens arkiverne af Hvidtfeldt betegnes som "stedbørn" i de første 50 år.²² Foreningen havde konsolideret virksomheden og tidsskriftet og haft fokus på oplysning og uddannelse af medlemmerne samt løsningen af en række praktiske problemer på historiens område. Medlemstallet var steget støt og roligt fra 31 i 1909 til 124 i 1941.

Besættelse og dyrtid

Nationalmuseets direktør, Poul Nørlund (1888-1951) var formand for foreningen 1941-1950. I nekrologen over Nørlund fremhæver Chr. Axel Jensen især to forhold som afgørende for Nørlund i forholdet til DHF. Det ene var "*Hans urokkeligt rolige Holdning overfor Besættelsesmagten, der viste sig i de "Seks Tværsnit i Danmarks Historie"*" (1941). Det betød meget for foreningen, at han på det vanskelige tidspunkt støttede foreningen med sit navn og sin autoritet. Det andet træk var hans stræben efter videnskabens popularisering. Det var dette, der gjorde, at han tog initiativ til udgivelsen af *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* (fra 1928), og det var denne opgave, han arbejdede for i Fællesforeningen iflg. Jensen.²³

Besættelsen forårsagede, at årsmøderne i flere år ikke blev afholdt pga. trafikforholdene, og den økonomiske dyrtid i årene efter besættelsen med papirafgifter pga. papirmanglen og stigende trykkeudgifter ramte både DHF's og amtsforeningernes økonomi hårdt, og foreningen kørte i flere år med underskud. Økonomi, statstilskud og forsøget på at få afskaffet afgiften på videnskabelige og kulturelle tidsskrifter fylder derfor meget i beretningerne fra de år. Alligevel besluttede man i 1948 at vove

pelsen og begynde at trykke *Fortid og Nutid* i større format, med et andet layout og bedre papir, der var mere egnet til billeder. Dette fik virkning fra bind 18. Formålet var, at *Fortid og Nutid* på en "*Stærkere og værdigere måde*" skulle repræsentere foreningens ansigt udadtil. Dette skulle også bruges som et markedsfremstød til at hæve abonnementsstallet, der i 1948 lå helt nede på 163. Planen var at bruge den øgede plads på mere udførlige meddelelser fra arkiver og museer. Både under Roar Skovmands redaktion (1936-46) og under Johan Hvidtfeldts (1946-49) fremhævedes det, at tidsskriftets profil skulle koncentreres om vejledende artikler og anmeldelser, ligesom også tidsskriftets funktion som meddelelsesorgan til og fra medlemmerne var centralt. Man sporer dog ved Hvidtfeldts tiltræden et andet ambitionsniveau, bl.a. ved at ændre det ydre og ved at ville hæve forfatterhonoraret, så flere yngre forskere ville skrive deri.²⁴ Ét bind af *Fortid og Nutid* er dog markant anderledes end de øvrige. Bind 16 er væsentligt tykkere end normalt (389 sider) og indeholder usædvanligt mange 'realhistoriske' artikler frem for vejledende afhandlinger, hvoraf en hel del omhandler besættelsestidens historie, kilderne til den og forvaltningen af den. Endelig er der forholdsvis mange lokalhistorikere, der har skrevet i hæftet. Forklaringen dukker op på side 383: Foreningen havde til Fabricius' 70 års fødselsdag udsendt et jubilæumsskrift med bidrag fra danske lokal- og kulturhistorikere. Pga. foreningens trængte økonomi lod dette sig kun gøre ved at lade festskriftet indgå i *Fortid og Nutids* rækker.

Som museumsmand engagerede Nørlund foreningen i en målsætning om, at

alle større museer skulle have faguddannede ledere. Som et af midlerne vedtog man på årsmødet en udtalelse til regeringen og rigsdagen: *"Dansk Historisk Fællesforening har på sit årsmøde drøftet savnet af lærestole ved vore universiteter, dels i historisk arkæologi og kulturhistorie, dels i nordisk og sammenlignende etnologi (folkekultur), og ikke mindst af hensyn til det voksende behov for faglige ledere af vore provinsmuseer retter foreningen en indtrængende henstilling til Regering og Rigsdag om at imødekomme ønsket om oprettelse af sådanne lærestole, eventuelt under form af lektorater."*²⁵ Det sidste henviser til, at Astrid Friis og Nørlund hellere så 2-3 lektorater end et professorat. Samtidig arbejdede man via personlige kontakter i folketings-salen for oprettelsen af et professorat, og i flg. folketingsmanden, Svend Jørgensen, ville dette være blevet bevilget, hvis der var blevet ansøgt om det. I stedet ansøgte Københavns Universitet kun om et lektorat, der i 1952 blev besat med Axel Steensberg.²⁶ I 1959 blev Steensberg dog landets første professor i materiel folkekultur bl.a. efter henstilling fra DHF og DKM til Folketinget med henvisning til, at museerne manglede kvalificerede fagfolk til ansættelse som ledere.

I perioden var der en stigende frekvens af bogudgivelser, ligesom der blev sat en række langsigtede initiativer i gang. Desuden blev der iværksat en indsamling af kilder til besættelsestidens historie gennem amtsforeningerne.

Foreningen under Hvidtfeldts styrelse

Allerede i mellemkrigstiden begyndte landsarkivar, fra 1963 rigsarkivar, Johan Hvidtfeldt, som anmelder med sær-

deles skarpe meldinger og meninger om lokalhistorie i *Fortid og Nutid*. Og i løbet af ganske kort tid kom Hvidtfeldt til at sætte dagsordenen for dansk lokalhistorie og for DHF. Han var således DHF's sekretær og redaktør af *Fortid og Nutid* 1946-49 og formand for foreningen 1950-1966 og havde nogle markante holdninger, som tydeligt prægede foreningens virke i de år.

Hvidtfeldt ønskede at hæve det faglige niveau i den historiske produktion, også blandt amatørerne, og dette prægede hans formandsperiode i udpræget grad. I 1957 indførtes der en ordning med en lokalhistorisk konsulent tilknyttet foreningen. Allerede i 1951 luftede bestyrelsen muligheden af en konsulent, der kunne yde vejledning om lokalhistoriske afhandlinger og værker, men der var ikke stor opbakning til det på årsmødet, så sagen stilledes i bero, men der arbejdedes fra bestyrelsens side løbende med tanken. I 1957 fik konsulentvirksomheden tipsmidler til en treårig forsøgsperiode. Konsulentens arbejdsopgaver skulle være at skabe interesse for det historiske arbejde, bl.a. ved afholdelse af kurser, at hjælpe forfattere, redaktioner og historiske udvalg med at tilrettelægge arbejdet samt at gennemgå manuskripter. Hvert år konstateres det på årsmødet, at konsulenten ikke bliver meget brugt og ikke altid til det, man havde ønsket, men det er tilsyneladende af stor principiel betydning for bestyrelsen, at arbejdet fortsættes.

Foreningens vigtigste nyskabelse i disse år var en betydelig udgivelsesaktivitet, hvor DHF efterhånden udviklede sig til et selvstændigt forlag. Man udgav en række relevante enkeltundersøgelser samt en håndbogsserie med historiske hjælpemidler. Tanken var, at den skulle

indeholde nogle små bøger, der behandlede en af de historiske hjælpediscipliner eller metode (fx kildekritik, heraldik, stilhistorie, stednavne) eller et bestemt sagsområde. Bøgerne skulle skrives af forskere, der var fortrolige med området. Håndbogsserien startede 1960, og der udkom i en længere periode 1-2 bøger om året. Bøgerne var meget populære og fik stor udbredelse.

Den vigtigste udgivelse i perioden – og sandsynligvis i hele foreningens historie – var dog Johan Hvidtfeldt (red.), *Håndbog for danske lokalhistorikere* (1952-

56). Håndbogen falder i to dele: En indledningsartikel på ca. 100 sider skrevet af Hvidtfeldt, som behandler en række almene teoretiske og praktiske forhold inden for faget historie, og en del, der består af en lang række opslagsord skrevet af ca. 50 specialister på hver deres område. Håndbogen blev vedtaget allerede på foreningens årsmøde i 1944. Man var her enige om, at håndbogen skulle være et vægtigt værk skrevet "ikke af unge historikere, men af midaldrende historikere af en vis klasse."²⁷ Målgruppen var den fاملende nybegynder og den mere erfar-

Fig. 3. Fortid og Nutid 1949-1990. Foto: Jan Pedersen, Nordjyllands Historiske Museum.

ne lægmand samt redaktører af årbøger – men ikke den fuldtuddannede faghistoriker. Håndbogen blev meget positivt modtaget både af brugere og anmeldere. Vagn Dybdahl kalder den således i en anmeldelse i *Historie "en begivenhed i dansk historievidenskab"* og et pionerværk, og hans største anke er sådan set, at titlen er forkert valgt, da mange faghistorikere også ville have stor glæde af den.²⁸ Allerede året efter udgivelsen var håndbogen ved at være udsolgt, bl.a. takket være salg til Norge og Sverige, og den blev genoptrykt flere gange.

Fortid og Nutid udkom i disse år med ca. 500 sider pr. bind, der dækkede 3-4 år. Det var et længe næret ønske at øge omfanget, men økonomien var ikke til det. Stod det til kassereren, skulle sidetallet hellere indskrænkes, men her satte formanden sig bestemt imod! Meddelelser fra de videnskabelige institutioner, literaturoversigter og anmeldelser fyldte stadig meget i tidsskriftet. Artiklerne fokuserede stadig i vid udstrækning på det vejledende, på kildetyper og på indholdet i de forskellige samlinger og på fagets egen historie og identitet. Bind 18 (1949-52) indeholdt således artikler om byhistoriske arkiver, hjemstavnsforskning, topografi og slægtsforskning, gamle fotografier, Rigsarkivets udstillinger, dansk lokalhistorie gennem de seneste 50 år, Rigsarkivets historie gennem de første 50 år, Stednavneudvalgets samlinger, provinsmuseernes gravninger og toldinspektørernes årsberetninger og ikke meget andet. Et særtema i bind 19 (1954-56) var det historiske arbejde i Sydslesvig, som belystes i artikler om arkivvæsen, lokalhistorie og museer. Dette videreudviklede sig i bind 20 (1957-59), som var domineret af temaet om det lokal- og kulturhistoriske arbejde i de nor-

diske lande. Bindet var udvidet med et ekstra hefte (6), som udsendtes på dagen for DHF's 50 års jubilæum. Dette bind indeholdt 4 artikler. Først en erindringsartikel af Fabricius om foreningens oprettelse samt en artikel af Hvidtfeldt om arbejdet i de første 50 år. Begge forfattere lægger i jubilæumsgenrens traditionelle stil stor vægt på Fællesforeningens rolige og stabile udvikling uden de store sværdslag, på en harmonisk konsensustilgang til forholdet mellem lokalhistorie og righistorie samt på Fællesforeningens rolle som serviceorgan for den samlede historiske verden. De næste to artikler er portrætter af personligheder i historiens verden i de forgangne 50 år – hhv. Erik Arup, der skønt han ikke har deltaget i foreningens arbejde overhovedet og ikke mente, at amatørers arbejde ville kunne nå et niveau, hvor det var brugbart for faghistorikeren, fremstilles som den centrale skikkelse i dansk historieforskning og -skrivning i de sidste 50 år samt Poul Nørlund, der ud over sin rolle som formand for DHF tillægges betydning som den centrale skikkelse i historisk arkæologi.

Der blev udgivet endnu et temahefte i denne periode: Hefte 22 (2) fokuserer således på kilderne til besættelsestidens historie. Hele bind 22 (1963-66) bragte kun 9 deciderede artikler, heraf handlede de 4 om arkiver og kilder til besættelsestidens historie og afspejler således Hvidtfeldts aktive engagement i redaktionen af tidsskriftet.

Størstedelen af indholdet i *Fortid og Nutid* var bestillingsarbejde. Da den redaktionelle linje blev sat til diskussion på årsmødet i 1965, vedgik redaktionen, at tidsskriftet bragte meget tungt stof. Man ville gerne have flere "rigtige" artikler, men anså de lave forfatterhonorarer

som årsag til, at det var svært at få nogen til at skrive dem. Fra flere sider – også blandt lokalhistoriens repræsentanter – blev der imidlertid tilkendegivet, at det ikke gjorde noget, at *Fortid og Nutid* ikke var et populært tidsskrift med stor udbredelse. Der skulle jo også være et sted til det tunge stof, påpegedes det.²⁹

Videnskabelig lokalhistorie

Fællesforeningen har flere gange været involveret i planer om oprettelse af videnskabelige institutioner, der beskæftigede sig med lokalhistorie på videnskabeligt niveau. Første gang var med oprettelse af et Lokalhistorisk Institut under ledelse af Albert Olsen i 1943, og som optakt hertil publicerede Olsen artiklen "Lokalhistorie – Rigshistorie" i *Fortid og Nutid* i 1943-44. Albert Olsen lagde stor vægt på lokalhistoriens betydning for rigshistorien, men mente, at arbejdet med lokalhistorien var alt for tilfældigt og alt for fokuseret på det lokale og det særegne, og at de mennesker, der havde påtaget sig at skrive lokalhistorien, i bund og grund ikke var kvalificerede til det. Der måtte i stedet faghistorikere på banen, og arbejdet måtte organiseres efter en overordnet plan, og der skulle arbejdes med et ovenfra dikteret emne. Fænomenerne skulle undersøges grundigt på lokalt plan med henblik på en almen skildring. Helst skulle der foretages ensartede undersøgelser i hver by, så man kunne skaffe et kvalificeret grundlag for rigshistorien. Og det var denne koordinerende rolle, Lokalhistorisk Institut skulle udfylde iflg. dets formålsparagraf: "*Instituttets Opgave er at fremme den videnskabelige Udforskning af dansk Lokalhistorie for derigennem at underbygge og uddybe studiet af*

Rigshistorien. Instituttet vil endvidere, evt. i forstaaelse med Dansk Historisk Fællesforening gennem sit sekretariat virke som raadgivende og vejledende organ for danske lokalhistorikere".³⁰ Den rådgivende funktion skulle dog stadig ses som en overordnet og koordinerende funktion. Da amtssamfundene i 1946 klagede over mangel på stof til årbøgerne og dristede sig til at spørge, om Instituttet kunne rådgive, fik de besked på, at Instituttet ikke beskæftigede sig med småafhandlinger.³¹ Instituttet kom dog aldrig til at arbejde, muligvis fordi Olsen under krigen blev nødsaget til at flygte til Sverige og derefter fik andre opgaver, som tog hans tid indtil hans død få år senere. Instituttet blev derfor opløst, inden det nogensinde kom i gang, og dets ganske få aktiver overgik til DHF; en beslutning, som Hvidtfeldt ofte senere fortrød, og som man forsøgte at kompensere for med oprettelsen af stillingen som lokalhistorisk konsulent.³²

I Sverige oprettedes allerede i 1919 Stadshistoriska Institutet, som i 1970 blev omdannet til at gælde både by- og kommunehistorien. Institutet var fra starten rettet mod det professionelle miljø og var meget slagkraftigt med store budgetter, og i 1955/56 havde den norske parallel til DHF, Landslaget for Bygde- og byhistorie, fra 1982 Landslaget for Lokalhistorie, taget initiativ til oprettelse af Norsk Lokalhistorisk Institut, der virkede ved råd, vejledning og kortlægning til og af de lokalhistoriske miljøer, senere også en høj grad af selvstændig forskning og kildepublikation.³³ Især det norske lokalhistoriske institut blev inspirationskilde til Lokalhistorisk Afdeling, som i 1970 blev oprettet ved Institut for Historie ved Københavns Universitet. Lokalhistorisk afdeling blev til på for-

anledning af Fællesforeningens styrelse, som i 1966 havde indsendt et forslag til ministeren om at danne et lokalhistorisk institut i forbindelse med Odense Universitet med to ansatte historikere. Odense ønskede imidlertid ikke at huse et sådant institut, og i stedet blev der indgået aftale med Københavns Universitet, men med fysisk placering på Landsarkivet. Opgaverne skulle være at iværksætte og gennemføre lokalhistoriske forskningsopgaver, inspirere historiestuderende til at foretage lokalhistoriske undersøgelser, bistå og inspirere arbejdet i de historiske foreninger samt højne kvaliteten af de lokalhistoriske årbøger gennem rådgivning til forfattere og redaktører.³⁴ Afdelingen blev kun bemandet med en enkelt ansat, Knud Prange, som bestred posten i hele afdelingens levetid til 2000. Dermed fik afdelingen også fortsat nær tilknytning til DHF, idet Prange havde været foreningens første lokalhistoriske konsulent fra 1957-1962, redaktør af *Fortid og Nutid* 1966-1974 og medlem af styrelsen i 30 år frem til 1988. Årsberetninger fra instituttet var en fast del af DHF's årsmøder. Afdelingens grundsynspunkt var en videreførelse af Albert Olsens og Hvidtfeldts forestillinger om, at de professionelle skulle rådgive amatørerne i, hvordan de skulle drive historisk forskning på grundlag af arkivalierne, men samtidig fremførte Prange flere gange det synspunkt, at lokalhistorien også havde en selvstændig værdi i sig selv, ikke kun som punktundersøgelser til rigshistorien.³⁵

Professionalisering og vokseværk 1966-1980

I 1966 fik Fællesforeningen ny formand, museumsinspektør ved Nationalmuseet,

dr.phil. Olaf Olsen. Da han tiltrådte, stod historieverden på tærsklen af en række ændringer, der skulle få betydning også for DHF. Da Hvidtfeldt tiltrådte i 1950 var der 164 medlemmer i Fællesforeningen. Da han gik af, var der 245, mens der i 1990 var 750! Væksten skete i starten primært i museumsverden, men i anden halvdel af 1960'erne så man begyndelsen til en voldsom vækst i antallet af lokalarkiver og lokalhistoriske foreninger organiseret for stadig mindre enheder. Allerede i 1973 overhalede arkiverne museerne som den største fraktion i DHF. Netop på dette tidspunkt begyndte også uddannelseseksplosionen med masseoptag på universiteterne – også på historie og beslægtede fag – hvilket betød, at faguddannede i stadig stigende grad fik ansættelse på arkiver og museer og dermed ændrede profilen. Væksten i det folkelige arbejde og professionalisering arbejdede ikke altid i samme retning, og det blev ved flere lejligheder fremhævet, at professionaliseringen udgjorde et problem for det folkelige engagement i arkiver og museer.³⁶

Det første lokalhistoriske arkiv blev dannet i Fåborg i 1937. I sidste halvdel af 1940'erne begyndte de byhistoriske arkiver at vokse frem rundt om i landet. Og i 1949 valgte disse at slutte sig sammen i en forening, hvis formål skulle være at fremme de lokalhistoriske arkivers arbejde. Den nye arkivforening, der fik navnet *Sammenslutningen af Lokalarkiver* (SLA), blev tilknyttet Fællesforeningen på samme vilkår som museumsforeningen. Ved stiftelsen havde foreningen kun 5 medlemmer (arkiver), og herfra voksede den støt og roligt, indtil den store, nærmest eksplosive vækst i antallet af lokalarkiver i 1960'erne og 1970'erne. I 1968 var der således 62

medlemmer i SLA, 4 år senere var tallet næsten fordoblet, og væksten fortsatte langt op i 1980'erne. I 1999 var der således 435 ordinære medlemmer i SLA. Et af foreningens vigtigste opgaver gennem årene har været udvikling af et fælles registreringssystem.³⁷

DKM og SLA fremstod i 1960'erne som helt autonome foreninger med egne tidsskrifter og dagsordener. Og allerede året efter formandsskiftet dannede også de lokalhistoriske foreninger egen forening under Fællesforeningen med navnet *Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger* (SLF, fra 1991 reorganiseret under navnet Dansk Lokalhistorisk Forening, DLF) med det formål at støtte og fremme det folkelige historiske arbejde, som udføres på lokalt grundlag, og at varetage de tilsluttede foreningers fælles interesser. SLF overtog ansvaret for den lokalhistoriske konsulent. En hovedopgave for SLF var at danne bro mellem de gamle amtshistoriske foreninger og de nye, mindre, lokalhistoriske foreninger, der skød op i denne periode. Fællesforeningens reaktion på dannelsen var, at SLF ville kunne aflaste DHF i arbejdet og dermed give Fællesforeningen mulighed for at koncentrere sig om andre ting. Foreningen bestod nu af de tre sammenslutninger med født repræsentation i DHF's bestyrelse samt et større antal enkeltinstitutioner, der ikke var medlem af nogen sammenslutning, men sorterede direkte under DHF.

Dannelsen af SLF krævede en omarbejdelse af DHF's love, og man benyttede i samme omgang muligheden til at opdatere og modernisere formålsparagraffen, så den i højere grad kom til at afspejle den reelle virksomhed. Den oprindelige formålsparagraf blev moderniseret i sprogbrug, så bl.a. "oplivelse af historisk

sans" blev erstattet med "støtte interessen for historie". Dertil var så føjet en mere detaljeret programmerklæring: "*Den [Fællesforeningen] skal give sine medlemmer råd og vejledning med hensyn til løsningen af historiske opgaver af mere generel karakter og skal virke for fællesskab i arbejder og undersøgelser som overstiger de enkelte foreningers eller institutioners kræfter. Den lader afholde møder og kurser og udgiver et tidsskrift samt andre skrifter.*"³⁸

I årene efter SLF's dannelse skulle Fællesforeningen finde sin rolle som paraplyorganisation i forholdet til de tre selvstændige sektioner. Foreningen synes at koncentrere sig om økonomiske og administrative spørgsmål som ansøgninger om moms-fritagelse eller moms-kompensation for tidsskrift og bogudgivelser. Derudover var de helt centrale opgaver *Fortid og Nutid*, kursusvirksomheden og fortsættelse af udgivelsesvirksomheden bl.a. med håndbogsserien, som solgte så godt, at mange af bøgerne måtte genudgives eller udvides. Meget af det øvrige arbejde var lagt ud i fraktionerne. Mens SLA og SLF havde nok at gøre med vejledning og uddannelse til den store mængde arkiver og foreninger, der dukkede frem i disse år, var det helt dominerende emne hos DKM revisionen af museumsloven fra 1958. Den lov, der blev til på DKM's foranledning, var dengang fremsynet og satte gang i en professionaliseringsproces i museumsverdenen, men nu manglede der en ny lov, der passede til den professionaliserede museumsverden. Resultatet blev dog meget spinkelt. Man frygtede et system med nogle få, statsanerkendte museer, en stor gruppe mellemstore museer, der ville blive dybt afhængige af at kunne opnå lokale tilskud, og en række små museer, der ville

bukke under. Der var således stor bitterhed i museumsverden.³⁹

I 1974 ønskede Olaf Olsen at trække sig og blev på formandsposten erstattet af Vagn Skovgaard-Petersen, lektor ved Institut for Skolehistorie ved Danmarks Lærerhøjskole. Det blev i høj grad hans opgave at give foreningen en ny profil og tage nye opgaver op samtidig med, at sektionernes suverænitet respekteredes. Skovgaard-Petersen benyttede årsmødet i 1976 til at komme med en status, hvor Fællesforeningens arbejde blev set i et større perspektiv, og hvor der blev formuleret nogle nye visioner for det kommende arbejde. Han mente bl.a., at de to vigtigste kraftcentre i den historiske udvikling i landet i det 20. århundrede havde været Københavns Universitet og DHF. Bestyrelsen fremlagde 4 visioner for det fremtidige arbejde i Fællesforeningen, som rakte ud over ren administration og udgivelse: 1) Indsamling af kilderne til de folkelige bevægelers historie 2) Lokalhistorie og skolen: Historieundervisningen var blevet beskåret i folkeskolen, så det kun var obligatorisk fag i 6. og 7. klassetrin, og foreningen ønskede at byde ind med et konstruktivt tilbud og gode materialer til integration af lokalhistorien i undervisningen ud fra en tanke om, at lokalhistorien ville kunne gøre historie med levende for eleverne. 3) Oplysningsvirksomhed – muligvis i form af et stort, billedrigt og letlæst historisk-topografisk kvartalsskrift for historieinteresserede eller folkelige foredrag. 4) Udbygning af Lokalhistorisk Afdeling, der manglede både plads og personale.⁴⁰

Indsamlingen af kilderne til de folkelige bevægelers historie blev ligesom arbejdet med lokalhistorien i folkeskolen et stort og omfattende arbejde, der strak-

te sig over mange år, og som indsamlede et stort materiale i en række amter. I forbindelse med arbejdet med historien i skolen blev der nedsat udvalg under DHF, der kom med en række konkrete ideer, der blev nedsat lokale arbejdskredse, der skulle finde egnet lokalt materiale, der blev afholdt en konference, og der var flere udgivelser i den forbindelse. Derimod blev oplysningsvirksomheden ikke til det store, og der kom ikke meget ud af bestræbelserne for udbygningen af Lokalhistorisk Afdeling, der hvert år på årsmødet frem til lukningen i 2000 klagede over for mange opgaver og for få ressourcer.

En femte og ligeledes langvarig opgave, der blev taget op i de år, var udarbejdelse af en ny håndbog til erstatning for Hvidtfeldts "Håndbog for lokalhistorikere", der efterhånden var blevet forældet. Den nye håndbog skulle have et bredere sigte i form af et kulturhistorisk leksikon. Arbejdet blev iværksat i begyndelsen af 1970'erne, i 1985 udkom den praktiske indføring "Vejledning i Lokalhistorie", og først i 1991 kom leksikondelen "Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk" på næsten 1100 sider efter en kraftanstrengelse fra DHF med flere redaktørskift undervejs. Det endelige værk var ikke uproblematisk med hensyn til valg af leksikonssystem, afgrænsning og stofvalg, påpegedes det i anmeldelserne i fagtidsskrifterne, ligesom der ikke blev gjort noget forsøg på at definere, hvad man forstod ved kulturhistorie – et træk, der i øvrigt er gennemgående i foreningens virke – men der var enighed om, at udgivelsen var et vægtigt værk og et centralt hjælpemiddel for historikerne.⁴¹

Fortid og Nutid oplevede stor vækst i antallet af abonnenter og kunne for første gang i dets historie nogenlunde hvile

i sig selv økonomisk. Det blev redigeret af Knud Prange 1966-1974 og af Claus Bjørn 1974-1985. Tidsskriftet gennemgik en stor udvikling i perioden. Prange indførte en række nye rubrikker: "Kommentar", der indledte hvert hefte med en kommentar om et aktuelt emne skrevet af en fremtrædende person i DHF-regi. Emnerne var fx den nye museumslov, væksten i de lokalhistoriske arkiver, redaktør- og formandsskifter; derudover kom der en debatsektion og "Historiske noter", der skulle give læserne orientering om aktuelle emner og begivenheder fx besættelsen af vigtige stillinger, nye fund eller nyerehverselser eller fremdragelse af bøger og tidsskrifter. Desuden begyndte der at komme enkelte "realhistoriske" artikler i *Fortid og Nutid*, selv om det langt fra udgjorde den dominerende del af tidsskriftet. Disse bestod af grundige arkivstudier udført af garvede historikere, selv om en enkelt lokalhistorisk artikel skrevet af en ikke-historiker også har sneget sig ind i håb om, at artiklen kunne danne mønster for andre lignende studier.⁴² De fleste artikler handlede stadig om samlingernes indhold, om brugen af forskellige kildetyper – fx synes tingbøgerne at være tema for bind 23 og 24 – vejledninger af forskellig art samt artikler, der behandlede specifikke forhold i lokalhistorie eller kulturhistorie.

I 1974 overtog lektor Claus Bjørn rollen som redaktør, og i hans tid skete der for alvor store ting med indholdet i tidsskriftet. I de første numre fortsattes linjen fra Prange med artikler om lensregnskaber, toldregnskaber og historisk demografi. Men ret hurtigt åbnede Bjørn op for teoretiske og metodiske diskussioner af en hel anden karakter end hidtil set i tidsskriftet. I disse år taltes der en

del om legitimitetskrise for historiefaget. Dette afspejledes også i *Fortid og Nutid*. Hefte 1 af bind 28 (1979) satte således spørgsmål ved en række sider af det historiske arbejde. Det indledes med kommentaren "Hvad vil vi også med historien?", hvori det fremgår, at der ikke længere er samklang mellem historikerens udfoldelse og den indsats, som samtiden og fremtiden forventer af ham, og at det derfor er nødvendigt, at historiefaget diskuterer sin egen funktion i samfundet. Dette følges op af en debat om arkæologiens relevans i fortid, nutid og fremtid og dens afgrænsning til nabo-disciplinerne og sluttet af med en artikel med titlen "Hvad vil vi med det folkelige historiske arbejde?"⁴³ Denne legitimitetskrise gav sig også udtryk i en række historiografiske artikler, hvor fagets identitet og udvikling skulle afdækkes. Det skete bl.a. i en voldsom paradigmediskussion om brud eller kontinuitet i dansk historieskrivning efter Erslev, som strakte sig over flere årgange,⁴⁴ og i Thorkild Kjærgaards artikel om "Gårdmandslinien i dansk historieskrivning" (1979).

Samtidig skete der en veritabel eksplosion i den lokalhistoriske aktivitet og produktion i hele norden, som bl.a. hang sammen med voldsom udvidelse af forskningsområderne inden for historiefaget – både på universiteterne og i det lokalhistoriske arbejde. I 1960'erne var lokalhistorien stadig amatørernes felt, men udviklingen i historiefaget i 1970'erne mod en større mangfoldighed i emner – herunder især social-, mentalitets- og befolkningshistorien – åbnede også op for en større interesse for lokalhistorien. 1970'ernes og 1980'ernes uddannelseseksplosion betød samtidig, at faghistorikerne i stigende grad fik an-

sættelse på arkiver og museer. Dermed opstod også behovet for at forfægte det lokale som en legitim afgrænsning for historisk forskning. Dette førte bl.a. til en række afhandlinger og debatindlæg i *Fortid og Nutid* om lokalhistoriens teori og metoder, som inddrog debatter om marxistisk historie, strukturhistorie, diskursanalyse, sociologiske metoder, historisk antropologi, hverdagshistorie, arbejderhistorie, mikrohistorie og totalhistorie etc. parallelt med de diskussioner, der foregik på universiteterne om historieskrivningen generelt i perioden.⁴⁵ Lokalhistorien gik i den periode fra at være noget, der i bedste fald blev set på med velvillig nedlæthed til at være universitetsfåhig, og *Fortid og Nutid* bidrog fra midten af 1970'erne til den udvikling, vurderede Claus Bjørn en del år senere.⁴⁶ Lokalhistorien i Danmark har dog næppe fået den samme status som akademisk meriterende, som den har i Norge, England og til dels i Sverige.

Fortid og Nutid udviklede sig således i denne periode fra at være et vejledende tidsskrift til (også) at være et teoretisk og metodisk debattidsskrift. Det var en bevidst redaktionel linje i tidsskriftet at skabe dialog både mellem historie og de tilstødende videnskaber og mellem de fastlåste teoretiske positioner.⁴⁷ Anmeldelserne stod stadig meget stærkt i tidsskriftets profil, og dette betød, at der gennem hele perioden var et ønske om at øge udgivelsesfrekvensen for at styrke positionen som debat- og anmeldelsestidsskrift. Dette lykkedes i 1983, hvor man atter kom op på 4 hefter pr. år efter en lang periode med kun 2 hefter om året. I 1987 vurderede formanden således, at *Fortid og Nutid* var et af landets førende tidsskrifter, hvad angik den faglige debat målt på antallet af citeringer,

samt at det var i *Fortid og Nutid*, at ny litteratur først blev anmeldt. Tidsskriftet kunne dog ikke sige sig fri af den tilbagegang, som ramte de historiske tidsskrifter i 1980'erne grundet økonomisk krise og langt færre historiestuderende.

Dybdahl-perioden

I 1980 fik DHF atter ny formand, den nyudnævnte rigsarkivar Vagn Dybdahl. Selv om der nærmest var tradition i Fællesforeningen for, at den til enhver tid siddende rigsarkivar tog aktiv del i foreningens arbejde, og selv om Dybdahl i Dansk Biografisk Leksikon betegnede som "en af de enkeltpersoner, der stærkest har præget dansk historieforskning i 1960'erne og 1970'erne", så var valget alligevel kontroversielt, hvilket især skyldtes Dybdahls holdning til det lokalhistoriske arbejde. Claus Bjørn skrev i en kommentar om formandsskiftet: "*han har altid haft sine meninger, ofte utraditionelle og har aldrig skjult, hvorhen han ønskede udviklingen vendt – og han har haft både evne og trang til at søge sine synspunkter virkeliggjort. At han også har givet udtryk for sin opfattelse af det lokalhistoriske arbejde fremgår af "Det lokalhistoriske arbejde i byerne" (Fortid og Nutid XXIII, 1966-68 s. 275ff) og af "Lad os afskaffe lokalhistorien" (Heimen XV, 1970-72, s. 513ff). Den sidste titel er ikke ganske tilfældigt valgt – dens ophavsmand viger ikke tilbage for konfrontationen med traditionelle holdninger eller vanetænkning.*"⁴⁸

Den omtalte artikel i *Fortid og Nutid* var oprindeligt et foredrag holdt af Dybdahl på årsmødet i 1967, hvor han gik til angreb på foreningens kælebørn, de amtshistoriske samfund. Udgangspunktet for foredraget var, at de amtshistori-

ske foreningers medlemstal stagnerede eller gik tilbage. Ved at sammenligne med sit arbejde i Århus Byhistoriske Udvalg kom han til den konklusion, at tilbagegangen skyldtes, at de amtshistoriske foreninger ikke henvendte sig til folk i byerne. Årbøger fremtrådte som landbohistoriske årbøger, og det meste af materialet i dem omhandlede perioden før 1850. Dette skulle ændres, så indholdet svarede til det, som moderne byboere efterspurgte. De var desuden for gammeldags i deres markedsføring og i årbøgenes udseende, og afgrænsningen til de gamle amter burde brydes op i mindre enheder, som folk følte en tilknytning til. Dybdahls foredrag førte til en livlig diskussion, hvorunder han kom med den udtalelse: "*Hvad skal vi dog med den ungdom, hvad skal den i det historiske arbejde? Forskellige aldre, forskellige interesser. Årbøgerne skal vi ikke likvidere, de skal nok likvidere sig selv.*"⁴⁹

Dybdahl indledte sin formandsperiode med at slå bremserne i overfor nye aktiviteter, da foreningens økonomi var i dårlig forfatning. De første år stod således i konsolideringens tegn. Da økonomien atter var bragt på fode, var det især udgivelsesvirksomheden, man koncentrerede sig om.

I 1984 blev foreningens sammenhængskraft yderligere svækket, da DKM og SLA valgte at lægge deres årsmøder uafhængigt af DHF's årsmøde. Man frygtede derfor – med rette skulle det vise sig – at der ville komme færre til årsmøderne og forsøgte at imødekomme dette ved at styrke den faglige profil på årsmøderne med en række faglige foredrag og diskussioner over et bestemt tema. 1984 var samtidig året for Fællesforeningens 75 års jubilæum. Dette blev bl.a. markeret med udgivelsen af antologien "*Fra*

Fortid og Nutid" med centrale artikler fra tidsskriftet bragt mellem 1938 og 1978, som skulle afspejle den udvikling og det opbrud, der havde fundet sted i de kulturhistoriske discipliner i dette tidsrum. Derudover blev der præsenteret en nyskabelse på dette møde – tidsskriftet *Siden Saxo*. Tidsskriftet var blevet til på initiativ af fire historikere, som også kom til at udgøre redaktionen, nemlig Bent Blüdnikow, Steen Ousager, Hans Munk Pedersen og Poul Sverrild. Formålet med tidsskriftet var at bringe historieforskningens resultater ud til så mange som muligt. *Siden Saxo* ville beskæftige sig med dansk historie fra middelalderen til nutiden og både inddrage lokalhistorien og 'den store politik'. Tidsskriftet blev godt modtaget af anmelderne og fik hurtigt pæne abonnenttal. Udgivelsen skete i samarbejde med Rigsarkivet, som efterhånden helt overtog udgivelsen af *Siden Saxo*, der i 1990 ikke længere havde forbindelse med Fællesforeningen.

Fra Fællesforening til Fællesråd

På årsmødet i 1990 gennemlevede Fællesforeningen sin største krise, der var meget tæt på at blive foreningens endeligt. DKM havde meddelt, at sammenslutningen ønskede at træde ud af DHF med virkning fra 1. januar 1991, og samtidig havde SLF lagt op til at lave lovændringer, så deres formål i overvejende grad blev identiske med DHF's og dermed overflødiggjorde foreningen. I forvejen foregik det meste af arbejdet i sektionerne. SLA havde i protest mod bestyrelsens håndtering af sagen indsendt forslag til repræsentantmødet om opløsning af DHF. Dybdahl mente derfor, at sektionerne de facto havde valgt at nedlægge Dansk Historisk Fællesfor-

ening og lagde op til, at årsmødet valgte en bestyrelse, der kunne afvikle foreningen i form af en fusion med SLF. Imidlertid havde SLF ikke gennemført de omtalte ændringer, en del af årsmødets repræsentanter anfægtede bestyrelsens fremlægning af forløbet og hensynet til *Fortid og Nutids* videreførelse samt de medlemmer, der ikke tilhørte nogle af sektionerne, gjorde, at repræsentanterne ikke var villige til at stemme for en fusion, men snarere for en strukturændring. Resultatet blev derfor, at formandens beretning blev godkendt på betingelse af, at de fremførte kritikpunkter blev ført til referat, og at hele den siddende bestyrelse skulle stille deres mandater til rådighed. Repræsentantskabet vedtog herefter et kommissorium for en ny bestyrelse med følgende ordlyd. "*Herved pålægger repræsentantskabet en ny styrelse for Dansk Historisk Fællesforening at gennemføre en grundig og seriøs overvejelse og forhandling med alle interesserede kredse af, hvorvidt og hvorledes DHF ved en fornyelse kan bidrage til at samle og fremme det historiske arbejde i Danmark.*"⁵⁰ Ingen i den hidtidige bestyrelse ønskede at genopstille efter det mistillidsvotum, årsmødet havde givet udtryk for, og Grethe Ilsøe, Landsarkivet for Sjælland blev valgt til ny formand.

Resultatet af bestyrelsens sonderinger det følgende år blev, at foreningen i stedet blev organiseret som et samråd, der sikrede medlemmerne ligestilling i styrelse og samarbejde. Det overordnede formål med samrådet skulle være at koordinere samarbejdet mellem de tilknyttede organisationer, institutioner og foreninger samt at udføre opgaver, hvor der var reelle fordele ved samarbejdet fx på det administrative, økonomiske eller publiceringsmæssige område eller over

for myndigheder o.a. Samrådsmodellen erstattede således paraplyforeningsmodellen. Forskellen kan illustreres ved, at man før var fælles om alt, medmindre der blev truffet andre aftaler. I fremtiden ville man kun være fælles om det, der bliver truffet aftale om. Den nye model, der blev vedtaget på et ekstraordinært repræsentantskabsmøde 29. september 1991, indebar også et navneskifte for foreningen fra Dansk Historisk Fællesforening til Dansk Historisk Fællesråd.

DKM fastholdt i første omgang sin beslutning om at udtræde af Fællesrådet på trods af gentagne henvendelser. I 1997 kom sammenslutningen dog atter med i DHF. Til gengæld indtrådte Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger (SSF) i 1992 som landssammenslutning og fik dermed fast repræsentant i styrelsen. I 2006 brød en del af SLA's medlemmer ud af landsforeningen og dannede i stedet Organisationen af Danske Arkiver (ODA). Både SLA og ODA er repræsenteret som landsforeninger under DHF, der således nu består af 5 landsorganisationer og et større antal enkeltstående foreninger og institutioner.

Efter omdannelsen til Fællesråd har der været hyppigere udskiftning på formandsposten, og arbejdet har ikke på samme måde været kendetegnet ved enkeltpersoner. Helt frem til 1990 var det historikerverdenens absolutte spidser: rigsarkivarer, universitetsprofessorer og nationalmuseumsdirektører, der tegnede foreningen, men der skete nu en demokratisering af organisationen. Arbejdet i fællesrådet fortsatte linjen fra den gamle forening på publikationsområdet med udgivelse af *Fortid og Nutid* og skrifter i og uden for håndbogsserien. Derudover synes det at være varetagelsen af kon-

takten til myndighederne, der fylder mest. DHF ønsker at involvere sig aktivt i lovgivningsarbejdet på de områder, som betragtes som kerneområder, bl.a. ved at optræde på listen over høringsberettigede og i det hele taget overvåge den politiske situation for at kunne være mere udfarende i forhold til fx nedskæringer og forringelser, diskussionen om tidsskriftsstøtten i 2008 m.m. På mange måder synes aktiviteten dog at være noget mere begrænset som en konsekvens af dannelsen af Fællesrådet. Bestyrelsen klagede da også sin nød i 2004: "*For på trods af den interesse for historien, som jeg berørte, så er det ikke sådan, at det er blevet nemmere at være historiens paraplyorganisation. Det er svært at sætte initiativer i gang, svært at få folk til at deltage aktivt i DHF's arbejde og få medlemsorganisationerne til at stille forslag og krav til styrelsen.*"⁵¹

Opbygningen og lanceringen af web-sitet historie-online.dk fra 2003 var dog et stort og væsentligt nyt initiativ. Tanken var at skabe et aktivt sted på nettet, som handler om historie i Danmark i bred forstand. Siden skal rumme "*nyheder og indlæg for universitetsforskere, webudstillinger, bognyheder, TV-anmeldelser, oversigt over udstillinger o.l. for den almindeligt interesserede – og så også lidt skæg og ballade.*"⁵² Historie-online blev i løbet af kort tid meget populært med konstant stigende antal hits, og var i 2008 Danmarks bedst brandede og højest rankede site om historie. DHF nåede på denne måde et langt bredere publikum, og sitet blev efterhånden karakteriseret som DHF's hovedopgave sammen med udgivelsen af *Fortid og Nutid*. Sitet ses som en måde at fremme interessen for historie, medvirke til samarbejde og skabe et forum, hvor alle led

af historieverden kan mødes. Historie-online er dermed et vigtigt led i opfyldelsen af DHF's formålsparagraf. Siden 2003 har Historie-online uddelt prisen for årets historiske bog. Dette sker ved, at en nomineringskomité udvælger fem bøger, udgivet det pågældende år, som historie-onlines brugere så kan stemme på.

Fortid og Nutid udkom i hele perioden med 4 numre om året, selv om man ofte havde svært ved at holde udgivelse-skadencen. Et år udkom således 3 af 4 hefter i december måned. Dette rykker dog ikke ved, at tidsskriftet år efter år fremhæves som særdeles værdifuldt på årsmøderne. Debat og anmeldelsessektionerne er stadig helt centrale dele af tidsskriftets profil. En nyskabelse fra 2000 er interviews med centrale personer i historikerverden

Tidsskriftet domineres – i modsætning til tidligere, hvor realhistoriske artikler var et særsyn i tidsskriftet – nu fuldstændigt af de kulturhistoriske artikler med et bredt spektrum af emner, der kronologisk spænder fra arkæologi til det 20. århundrede, og som dækker alle dele af menneskelivet. Kendetegnet ved mange af artiklerne er, at de bygger på et højt teoretisk abstraktionsniveau, som sandsynligvis signalerer, at læserkredsen i høj grad er professionelle historikere.

Tidsskriftet har fastholdt ambitionen om at være tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, hvilket fra år 2000 endda kom til at stå som undertitel på forsiden. Men i forhold til tidligere perioder er diskussionerne om lokalhistorien stort set forsvundet bortset fra i anmeldersektionerne, eller de er blevet drejet ind på andre områder som fx lokalsamfundsanalyse, mikrohistorie eller forstads- eller kvartershistorie, der

Fig. 4. *Fortid og Nutid* 1990-2009. Foto: Jan Pedersen, Nordjyllands Historiske Museum.

er "fremtidens lokalhistorie", hvis man skal tro en artikel af John T. Lauridsen i *Fortid og Nutid* 1993. Også købstadshistoriernes form og indhold diskuteredes ved flere lejligheder. I det omfang det lokale optræder, er det karakteristisk, at de lokalhistoriske fænomener bruges som udgangspunkt for at undersøge bredere kulturhistoriske fænomener. Dette kommer bl.a. til udtryk i en artikel fra 2004 af Christoffer Emil Bruun om den første Lillebæltsbro: "Ved at bruge Lillebæltsbroen, som empirisk grundlag for en teoretisk undersøgelse af modernitet, er artiklens egen formmæssige struktur et forsøg på at bygge bro mellem det konkrete og det abstrakte, mellem empiri og teori,

mellem Lillebæltsbroen og modernitet."⁵³ Artiklen formulerer dermed den tendens i den akademisk prægede tilgang til den lokale historie, der kommer til udtryk i *Fortid og Nutid* i de senere år. Det lokale bruges primært som empirisk afsæt for at sige noget generelt om kultur- og mentalitetshistoriske fænomener, og som det ses af Bruuns formuleringer også ofte på et højt abstraktionsniveau, hvorimod lokalhistorie i form af den stærkt empirisk funderede arkivundersøgelse ikke – eller kun yderst sjældent – finder vej til tidskriftets spalter.

Der findes stadigvæk enkelte artikler, der diskuterer enkelte kildetyper og deres anvendelse, men der er blevet væsentlig

længere mellem dem. Metodisk dukkede et nyt emne op i 1990'ernes begyndelse, nemlig spørgsmålet om anvendelsen af EDB i historisk forskning. Den teoretisk-metodiske debat optrådte primært i begyndelsen af 1990'erne. I 1992 viedes det meste af et hefte til diskussionen af et enkelt værk, nemlig Thorkild Kjærgaards disputats "Den danske revolution 1500-1800. En økohistorisk tolkning". Værket var kontroversielt, fordi det gennem den økohistoriske synsvinkel anlagde en ny vinkel på den store omstillingsproces i landbruget i perioden, og fordi det forsøgte sig med en tværvidenskabelig indgang til historien. Der var således grobund for en del debat både i Danmark og i udlandet. Et andet – endnu mere sprængfarligt – emne var forholdet mellem historie og fiktion som konsekvens af de postmoderne teoretikers fremmarch i kulturhistorien. Debatten havde foregået i aviserne i efteråret 1992 og rykkede under titlen "Historikerfejde" ind i *Fortid og Nutids* rækker med en artikel af John Christensen og Henrik Stevnsborg, hvori de hævdede, at der ikke kan være noget klart skel mellem historie og digtning. Det medførte en række modindlæg året efter, hvori historisk erkendelse diskuteredes fra flere vinkler spændende fra, at der bør være videnskabelige standardprocesser også i den historiske forskning, over at det subjektive element i historieforskningen ikke er noget nyt til en række videnskabsetiske forestillinger om erkendelse og historiebrug (1994: 53-69). Debatten fortsatte i de følgende år. Efter årtusindskiftet har der været længere mellem de store teoretiske diskussioner i tidsskriftets spalter.

På trods af den store tilfredshed med tidsskriftets kvalitet faldt abonnenttallet år for år. Allerede i 2004 udtalte forman-

den om *Fortid og Nutid*, at "Det kan være svært at se, hvordan det vil gå i fremtiden – fornemmelsen af, at det alt sammen nok skal gå, er ikke særlig stærk". Og man begyndte allerede på dette tidspunkt at overveje andre udgivelsesformer, samarbejde med andre tidsskrifter mm. Det er dette arbejde, der nu bliver en realitet med sammenlægningen med *Folk og Kultur* og overgangen til delvist digitaliseret tidsskrift.

I oktober 2009 kunne DHF fejre 100 års jubilæum. Det blev markeret med en jubilæumsfest og med udgivelsen af bogen "Historiens ildsjæle" redigeret af Jes Fabricius Møller, hvormed man vil hylde nogle af de mange ildsjæle, der på forskellig vis har båret og udviklet det historiske arbejde gennem de sidste 100 år. Bogen "solgte som varmt brød" bekendtgjorde foreningen kort efter på facebook. "Men hvad skal vi ellers lave de næste 100 år?", spurgte formanden, Søren Bitsch Christensen, i sin formandsberetning i jubilæumsåret under overskriften "Samarbejdsforum eller samtaleforum – på vej mod de 100 år?" De foreninger og institutioner, som DHF oprindeligt blev oprettet for, er blevet stærkere både hver for sig og i de landssammenslutninger, de er tilknyttede. Alligevel er der stadig, ifølge formanden, et behov for DHF. Opgaverne skal fortsat bestå i udgivelse af et kulturhistorisk tidsskrift på højeste niveau, at videreudvikle internetressourcen samt at være samarbejdsorgan for historiske projekter, der kræver både frivillige og professionelle kræfter, som fx digitaliseringsprojekter.

Noget om herremænd og bønder

Når man læser artikler, debatindlæg og årsberetninger i *Fortid og Nutid* er der

ét emne, der mere end noget andet har tiltrukket sig opmærksomheden i gennem hele dets levetid: Forholdet mellem lokalhistorie og rigshistorie og mellem amatører og professionelle, faguddannede historikere – eller mellem herremænd og bønder, som Thorkild Kjærgaard formulerede det i en artikel fra 1976. De to forhold havde en klar tendens til at hænge sammen på en måde, der afspejlede en arbejdsdeling, således at amatørerne skulle tage sig af lokalhistorien, mens fagmændene med deres større overblik og kildekritiske skoling nødvendigvis måtte varetage den vigtige opgave med rigshistorien.

Allerede ved foreningens dannelse kan man se de to "fløjes" forskellige opfattelse af det historiske arbejde afspejlet i lovenes dobbelte formål om folkelige vækkelse og videnskabens krav. De to sider blev ofte set som modstridende. *Kolding Folkeblad* skrev således om dannelsen af foreningen: "*Da de folkelige og bredt anlagte "historiske Samfund" et for et i hurtigt Følge skød frem, saa de til sidst omspændte Landet, kom den historiske Videnskabs Mænd med en fremstrakt Haand til dem der bar den ny Bevægelse, og tilbød deres Vejledning og Hjælp. I Begyndelsen blev Tilbudet modtaget med nogen Skepsis. Det er kun faa af de professionelle Historikere, der selv kan skrive i en Form, som de historiske Aarbøgers bredere Publikum bryder sig om at læse, uanset den langt større Kundskabsfyldte, disse Mænd selvfølgelig sidder inde med, jeg havde nær sagt: Netop paa Grund af deres store Lærdom, der ikke sjældent berøver dem visse Evner i Retning af populær Fremstilling, ligesom enkelte Ting, der for Publikum kan have hele Nyhedens Interesse, for Videnskabsmændene er saa kendt, at de mangler*

Blik for den levende Skildring."⁵⁴ Denne linje prægede i høj grad diskussionen fremover. Faghistorikerne hævdede deres monopol på at definere, hvad der var "den rigtige historie", hvilke opgaver man skulle beskæftige sig med og "den rigtige metode", og tog det for givet, at disse definitioner var gældende for alle historikere, også amatørhistorikerne. Lokalhistorikerne på deres side holdt på, at de i kraft af deres lokalkendskab og hjemstavnskærlighed var bedst i stand til at skrive den folkelige, lokale historie, så den blev vedkommende for områdets beboere og kunne skabe tilknytning mellem befolkningen og hjemegnen. Spændingen mellem faghistorikere og lokalhistorikere gjaldt i øvrigt ikke kun de lokalhistoriske foreninger, selv om det er dem, der får størst opmærksomhed i tidsskriftet. Også mellem Nationalmuseet og provinsmuseerne fandtes et anspændt forhold. På årsmødet i 1924 kom det således til en heftig diskussion om forholdet mellem Nationalmuseet og provinsmuseerne, som afspejlede i museumsforeningens dannelse få år senere.

De professionelle historikere, som stod bag foreningens oprettelse, talte om samarbejde mellem lokalhistorikere og faghistorikere. Men det var ikke et ligeværdigt samarbejde. Faghistorikerne ønskede at fremme den historiske forskning ved at skole amatørhistorikerne til at kunne udføre historisk arbejde efter videnskabelige principper. Og faghistorikerne, især arkivarerne, ydede en stor indsats på det område med foredrag på årsmøderne i både Fællesforeningen og i amtssamfundene, studiekurser og udarbejdelsen af en lang række skriftlige vejledninger i tidsskriftet og i håndbøgerne. Tanken bag det hele var, at lo-

kale punktstudier udført af velskolede amatører efter en bestemt plan og et bestemt formål ville kunne bruges som byggesten i de professionelle historikers nationale synteseskrivning, som i deres optik var historieskrivningens egentlige formål. Dette syn på amatørerne som historiens arbejdsmænd fremgik bl.a. af et udkast til et brev fra Fabricius til en række historikere, hvori de opfordredes til at komme med indlæg til de tvangsfrie meddelelseshæfter: "Vi vilde bede Dem om i en kort Opsats at fremstille Hovedprincipperne for det Arbejde, som de ønsker gjort af Foreningens menige Medlemmer, at give Raad for en saadan folkelig Virksomhed (i dette Tilfælde vel navnlig Optegnelser, Opmaalinger og Fotografering af Bygningsrester) og – saa vidt muligt – belyse dette med Eksempler."⁵⁵ Klassiske eksempler på dette synspunkt findes i *Fortid og Nutid* fx i Johan Hvidtfeldts "Samarbejdet mellem Rigshistorikere og Lokalhistorikere" (1941-42) og Albert Olsens allerede omtalte: "Lokalhistorie – Rigshistorie" (1943-44). Johan Hvidtfeldts bidrag var oprindeligt et foredrag holdt på DHF's årsmøde 1942. Af dette fremgår det, at lokalhistorikere og rigshistorikere havde et fælles mål, nemlig at udvide kendskabet til landets historie. Der var dog en arbejdsdeling mellem de to grupper, så rigshistorien skulle formidle de fælles træk, mens lokalhistorien skulle koncentrere sig om det specifikke. Hvidtfeldt var dog – på trods af den store indsats for at skole lokalhistorikerne – endnu ikke er tilfreds med resultatet: "Men en ting er, at lokalhistoriske arbejder kan yde støtte til den videnskabelige forskning. En anden ting er, om de gør det. De fleste faghistorikere vil uden tvivl sige, at det kun er en ret ringe del af indholdet i amtsarbejderne, af sognebeskrivelserne

og af købstadshistorier, der i denne forbindelse kan komme i betragtning, at der findes meget indenfor den lokalhistoriske forskning, som i alle henseender er daarligt, og som der ikke burde have været ofret papir og tryksvæerte paa. Og man maa give denne kritik ret. En gennemlæsning af amtsarbejderne og den øvrige lokalhistoriske litteratur synes at vise, at der ved siden af det meget værdifulde ogsaa findes meget, som er af mindre lodighed, underholdningsmæssigt, kulturelt og videnskabeligt værdiløst."⁵⁶

Det er tydeligt, at Hvidtfeldt sætter en klar skillelinje mellem videnskabelig og lokalhistorisk forskning, og at det var den nationale historie – ikke den lokale – der var historieskrivningens egentlige mål og den målestok, som den lokale historie skulle måles med, selv om han dog også inddrager underholdningsværdien som parameter. Dette syn på forholdet mellem lokalhistorie og rigshistorie fandt også vej til Hvidtfeldts *Håndbog for lokalhistorikere* (1952).

1970'ernes og 1980'ernes teoretisering af historiefaget synes dog ikke at få den store gennemslagskraft på den historie, der blev bedrevet i de lokalhistoriske foreninger, om end der i perioden blev længere mellem de rene kildeafskrifter og kortere mellem de faguddannede bidragydere.⁵⁷ Og det var faktisk også sådan, det skulle være, mente Thorkild Kjærgaard i en debatanmeldelse i 1976. Den blandt faghistorikere almindelige opfattelse, at det amatørhistoriske arbejde blot var en mere eller mindre fuldkommen efterligning af den "rigtige historie" var helt forfejlet. Lokalhistorien skulle ses som en særlig gren inden for historieskrivningen med et andet formål og en anden målgruppe, og derfor skulle den ikke leve op til faghistorikernes krav

om at kunne bruges som byggesten. "Noget kunne tyde på, at det er de selvsamme træk, som gør en lokalhistorie uformelig og delvis ubrugelig for en faghistoriker ofte netop er dem, der gør, at bogen kan fungere i det lokale samfund, den er skrevet for."⁵⁸ Det var stedets unikke særpræg, dette særlige sted, der var det centrale, ikke det generelle billede. Der skulle stadig være samarbejde og udveksling af viden mellem de to grupper, men det skulle i hans optik ske som ligemænd, og ikke være et spørgsmål om, at den ene gruppe skulle komme og lære den anden, hvordan de skulle skrive historie. Faghistorikerne kunne levere det fornødne værktøj, men de skulle ikke definere den folkelige lokalhistoriske forsknings problemstillinger.

Debatten om synet på forholdet mellem videnskab og folkelighed fortsætter med at optræde i *Fortid og Nutids* spalter helt frem til tidsskriftets lukning, og sammenlignet med de lande, der omgiver os, har kløften mellem fag- og amatørhistorikeren og mellem lokal- og national historie været væsentligt større i Danmark.⁵⁹ Debatten rummer både den traditionelle opfattelse af lokalhistorien som en del af rigshistorien og lokalhistorien som "dette særlige sted" med fokus på stedets særpræg og sammenknytningen mellem sted og befolkning. Generelt synes der i dag at være en accept af, at lokalhistorien ikke er enten-eller, men både-og. Der sker en stadig større professionalisering af lokalhistorien, hvilket man kan forvise sig om ved at kaste et blik på forfatterskaren i de fleste amts-historiske årbøger. Dette har betydet, at diskussionen om herremænd og bønder ikke længere er helt så aktuel. Lokalhistorien er både en faglig disciplin og en folkebevægelse.

Afslutning

Artiklens titel "Broer mellem videnskaben og den folkelige forskning" stammer fra Fabricius' artikel i jubilæumsheftet af *Fortid og Nutid* i 1959. Han slutter sin fortælling om foreningens oprettelse med ordene: "Men to lever, Fællesforeningen og *Fortid og Nutid*", skønt man ved deres opståen spæede dem så krank en skæbne. Og skønt foreningens medlems-tal er mangedoblet fra de 32, som den begyndte med, og skønt den har droppet mange opgaver og taget endnu flere op, og skønt *Fortid og Nutid* er blevet så stateligt og fint, at det slet ikke er til at kende igen, så er der dog bevaret noget gammelt og væsentligt. De er stadig broer mellem videnskaben og den folkelige forskning og mellem by og land. Gid dette må vare ved de næste 50 år".⁶⁰ Brometaforen bruges flere gange i foreningens historie. Broen signalerer forbindelse mellem to dele, der ellers er adskilte. Fra foreningens begyndelse var der lagt an til, at trafikken på denne bro primært skulle være ensrettet fra videnskaben til amatørerne eller i det mindste med videnskaben som "politibetjent", der regulerede trafikken på broen og bestemte, hvad der var kvalificeret til at passere broen. Når brometaforen ikke længere anvendes, kan det skyldes, at det faktisk er lykket at skabe en reel forbindelse mellem de to før så adskilte dele, eller det kan skyldes, at trafikken mellem de to dele stort set er ophørt eller går ad andre veje med et *Fortid og Nutid*, der henvender sig til den akademiske læser, mens andre tidsskrifter som fx DLF's og SLA's tidsskrift *Journalen* i højere grad tager sig af det mere folkelige element.

I en kommentar til museumsloven i 1958 udtalte DKM's formand Svend Larsen ønsket om, at museerne med loven

måtte blive "nyttige redskaber i det videnskabelige og det folkelige arbejde". Dette kunne også have været valgt som overskrift over DHF's historie i de sidste hundrede år: I det overordnede perspektiv har det været DHF's formål gennem alle årene at styrke positionen for alle dele af den historiske aktivitet i Danmark – både den folkelige og den videnskabelige. Fokus har i høj grad været på

løsningen af historiens praktiske problemer. Også *Fortid og Nutid* havde i mange år denne ambition, men har efterhånden skiftet status fra redskab for historien til et selvstændigt udtryk for kulturhistorien i Danmark – en status der sandsynligvis vil blive yderligere forstærket med sammenlægningen med *Folk og Kultur* i et nyt kulturhistorisk tidsskrift.

Fig. 5. *Fortid og Nutid* 1914-2009. Foto: Jan Pedersen, Nordjyllands Historiske Museum.

Noter

- 1 Steen Busck, "Dansk lokalhistorie i det 20. århundrede". I: Erik Christiansen og Jens Chr. Manniche (red.), *Historiens ansigter*, Aarhus Universitetsforlag, 1991, side 91.
- 2 Alfred Wendehorst, "150 Jahre Gesamtverein der Deutschen Geschichts- und Altertumsvereine". <http://www.gesamtverein.de/uploads/media/GeschichteGV.pdf>
- 3 P. Severinsen, "25 Aar". *Fortid og Nutid* 10 (3) 1934, side 129-132.
- 4 Knud Fabricius, "Danske historisk Fællesforenings Grundlæggelse. Nogle erindringer af Fællesforeningens første Sekretær". *Fortid og Nutid* 20 (6) 1959, side 362.
- 5 Sst, side 363.
- 6 Af arkiverne fremgår det, at man i 1910 havde forsøgt at overtale Erslev, Villads Christensen og Steenstrup til at overtage posten efter Nyrop. Alle havde "absolut og rentud" afslået at tage i mod stillingen, og man havde derfor endnu en gang overvejet Rigsarkivar Secher. Brev fra Mackeprang til Fabricius 23/5 1910. RA, nr 10.191, 1964/1A.
- 7 *Fortid og Nutid* 10 (3) 1934, side 132.
- 8 J. Nissen, "Oplivelse af historisk Sans". *Fra Ribe Amt* 1903, side 8f.
- 9 Fabricius 1959, side 362.
- 10 Referatet af årsmødet 1916. *Fortid og Nutid* 1, side 256.
- 11 Forretningsudvalgs møde 9. marts 1914. Protokol over Bestyrelsesmøder i Dansk Historisk Fællesforening 1911-1921. RA, nr 10.191, 1964/1A.
- 12 Brev fra Olrik til Fabricius, dateret 10. marts 1914. RA, nr. 10.191, 1964/1A.
- 13 Aud Mikkelsen Tretvik, *Lokal og Regional Historie*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2004, side 29.
- 14 *Fortid og Nutid* 2, 1919, side 164.
- 15 Erik Helmer Pedersen, "Den lokale Danmarks-historie – en arkiv-sag?" *Fortid og Nutid* 2001 (3), side 213.
- 16 Fabricius 1959, side 361.
- 17 Årsmødet 1927. Referat i *Fortid og Nutid* 7, 1928-29, side 78. Se også Johan Hvidtfeldt, "Dansk Historisk Fællesforening og det historiske arbejde gennem et halvt århundrede". *Fortid og Nutid* 20 (6).
- 18 Fabricius 1959, side 370.
- 19 Eksempler fra studiekursus i København 18.-22. oktober 1937. *Fortid og Nutid* 12, side 137-39.
- 20 Helmer Pedersen 2001, side 210f. Se også Ejler Haugsted (red.), *Udvalget for Hjemstavnskulturbureauet: Det første danske Hjemstavnskursus i Røn-*
- de 1.-10. august 1923*. Århus, 1924. Desuden referatet fra årsmødet 1924, *Fortid og Nutid* 5, side 210ff.
- 21 *Fortid og Nutid* 3, side 136.
- 22 Begge i *Fortid og Nutid* 20 (6) 1959. Fabricius side 364. Hvidtfeldt side 372.
- 23 Chr. Axel Jensen, "Poul Nørlund (1888-1951)". *Fortid og Nutid* 18, side 245ff.
- 24 Referatet fra årsmøderne i 1944-1949. *Fortid og Nutid* bind 15, side 275; bind 16, side 383; bind 17, side 156, 293f; Bind 18, side 104.
- 25 *Fortid og Nutid* 18, side 107.
- 26 *Fortid og Nutid* 18, side 486f.
- 27 Årsmødet 1944, *Fortid og Nutid* 15 (4), side 281.
- 28 Anmeldelse af Vagn Dybdahl, *Historie*, Ny række 3, 1954-56, side 284f.
- 29 Årsmødet 1965. *Fortid og Nutid* 22, 1963-66, side 554, 556. Samt Knud Prange, "Kontingenter og honorarer". *Fortid og Nutid* 24 (2) 1969, side 121f.
- 30 Albert Olsen, "Lokalhistorie – Rigshistorie", *Fortid og Nutid* 15, 1943-44.
- 31 Årsmødet i Helsingør 1946, *Fortid og Nutid* 16, side 386.
- 32 Hvidtfeldt 1959, side 379.
- 33 Tretvik 2004, side 31ff.
- 34 Refereret til årsmødet i København 9. september 1967. *Fortid og Nutid* 23 (4), side 342.
- 35 Fx i Knud Prange, *Hvorfor Lokalhistorie?*, København 1971, side 16 og 22. Kjærgaard antyder dog i sin artikel, at Prange andre steder også forfægter faghistoriens forrang. Thorkild Kjærgaard, "Fagmænd og amatører. Om herremænd og bønder i den danske historikerverden". *Fortid og Nutid* 36 (4) 1976, side 515 (note 17).
- 36 Se fx Ole Warthoe-Hansen, "Hvad vil vi også med historien?" *Fortid og Nutid* 28 (1) 1979-80, side 2 og Vagn Dybdahls beretning til årsmødet 1985. *Fortid og Nutid* 1986 (2), side 155ff.
- 37 Birthe Skovholm Petersen, "SLA 50 år – en indledning". I: Johnny Wøllekær (red.): *Den lokale hukommelse – arkiver i fremdrift*. SLA 1999, side 9-13.
- 38 Lovenes § 1 1967. *Fortid og Nutid* 23 (4), side 344f.
- 39 Palle Friis, "Den nye museumslov". *Fortid og Nutid* 26, 1975-76, side 505f. Se også referatet fra årsmødet 1974. *Fortid og Nutid* 26, 1975-76, side 246ff.
- 40 Årsmødet i Aabenraa 1976, *Fortid og Nutid* 27, 1977-78, side 149ff.
- 41 Anmeldt af Harry Christensen i *Historisk Tidsskrift*, bd. 16, rk. 2, 1993 (1), side 119ff og af Carsten Porskrog Rasmussen i *Historie*, ny

- rk. bd. 19 (1991), side 734ff.
- 42 Gregers Hansen, "Købmændene i Sakskøbing og Maribo i 1700-årene – deres økonomiske og sociale placering" *Fortid og Nutid* 25 (1/2), side 20-62.
- 43 Ole Warthoe-Hansen "Hvad vil vi også med historien?", side 1-2; C. J. Becker, "Arkæologi i Danmark – i går, i dag og i morgen", side 3-11; Henrik Ingemann, "Hvad vil vi med det folkelige historiske arbejde?", side 50-60. Kristian Kristiansen, "Svar til C. J. Becker", side 61-64; Jørgen Jensen, "En kommentar til debatten om dansk arkæologi – fortid og fremtid", side 64-69. Alle i *Fortid og Nutid* 28 (1), 1979.
- 44 Inga Floto, "60'ernes dilemma. Noget om at skrive historie." *Fortid og Nutid* 1976, side 379ff; Kristof K. Kristiansen og Jens Rahbek Rasmussen, "Brud eller kontinuitet i dansk historievitenskaber." *Fortid og Nutid* 26 (4) 1976, side 516ff; J. H. Tiemroth, "Fra Kr. Erslev til Niels Steensgaard. Paradigmatanker om dansk historieskrivning". *Fortid og Nutid* 28 (1) 1979, side 12ff.
- 45 For en gennemgang af en lang række af disse diskussioner, se Erik Helmer Pedersen, "Dansk Lokalhistorie i mands minde – en historiografisk skitse". *Fortid og Nutid* 1997 (3), særligt side 169ff.
- 46 Claus Bjørn, "Dansk historieforskning ved udgangen af 80'erne – en skitse", *Fortid og Nutid* 36 (3) 1989, side 217. Steen Busck kunne dog ikke godtage denne vurdering. Ændringen skyldtes snarere uddannelseseksplosionen, som bragte nye grupper ind på universiteterne. Steen Busck, "Historiefaget ved indgangen til 1990'erne". *Fortid og Nutid* 1990 (2), side 157.
- 47 Bjørn 1989, side 218.
- 48 Claus Bjørn, "Formandsskifte i Dansk Historisk Fællesforening". *Fortid og Nutid* 29 (1) 1981, side 2.
- 49 *Fortid og Nutid* 23 (4) 1967, side 349.
- 50 *Fortid og Nutid* 1991 (1), side 65.
- 51 Poul Porskær Poulsen på repræsentantskabsmødet 2004. *Fortid og Nutid* 2004 (4), side 69f.
- 52 Referat af årsmødet 2003. *Fortid og Nutid* 2003 (4), side 313.
- 53 Christoffer Emil Bruun, "Broen over Lillebælt 1920-1935". *Fortid og Nutid* 2004 (3), side 17
- 54 *Kolding Folkeblad* 24/6 1914.
- 55 Udkast til brev fra Fabricius. RA, nr. 10.191, 1964/1A.
- 56 Johan Hvidtfeldt, "Samarbejde mellem Lokalhistorikere og Righistorikere". *Fortid og Nutid* 14, 1941-42, side 242.
- 57 Se fx Trine Malling Lungskov, "100 år med Århus Stifts Årbøger" i *Århus Stifts Årbøger* 2007, side 157ff.
- 58 Thorkild Kjærgaard 1976, side 512.
- 59 Tretvik 2004, side 23ff.
- 60 Fabricius 1959, side 370.